

Галина ПОПЕРЕЧНА

*кандидат філософських наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
galina-ra@ukr.net*

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ І УМОВА РОЗВОЮ НАЦІЇ

Повномасштабна війна, яку розв'язала Росія проти України, спонукає нас до переосмислення як історичних взаємин з державою-агресором, так і особливостей власного національного буття. В дев'яностих роках минулого століття більшість громадян нашої країни були переконані, що кількостолітні прагнення українського народу до незалежності нарешті здійснилися. Однак, пройшло якихось тридцять років і нам знову приходиться боротися за неї зі зброєю в руках. У цьому контексті, переосмислюючи історичні перипетії України, мимоволі згадується факт листування Петра Могили з папою Римським, описаний видатним українським філософом М. Поповичем у його фундаментальній праці «Нарис історії культури України». Йдеться про готовність українського митрополита до широкого компромісу з західною церквою, який, на жаль, так і не відбувся. З цього приводу М. Попович пише: «Якби вік Петра Могили не був таким коротким, якби років на двадцять раніше визначилось співвідношення сил у Європі, хід історії міг би бути іншим... Збіг кількох перспективних ліній розвитку в одній точці є рідкісною можливістю, і така можливість у нас не здійснилася» [1, с.189]. Задумам П. Могили на той час не судилося реалізуватися, а через кілька років Богдан Хмельницький «занапастив еси вбогу сироту-Україну!» [3, с. 266], підписавши Березневі статті з Московським урядом. Якщо у перші роки після Переяславської угоди вітчизняні діячі дозволяли собі поступати в інтересах України (як от соратник і наступник Петра Могили Сильвестр Косов навідріз відмовився присягати російському царю), то поступово їхні вчинки та рішення стали серйозно обмежуватися царським урядом. Колонізація величезних територій Російською імперією, особливо починаючи від Петра I, підсилювалася насильницьким насадженням нових порядків і норм, підпорядкованих ідеї «нової державної та культурної споруди» [1, с. 222]. Макіавеллівський принцип «Мета виправдовує засоби» знайшов на території Росії благодатний ґрунт, (причому не лише тоді, але і досі держава-агресор вправно застосовує його): наклепи, доноси, підкупи, інтриги, маніпуляції, брехня, фізична

розправа – звичні явища для цієї «великодуховної» країни. У цьому контексті є показною історія з гетьманом І. Мазепою. Дружба Петра I та І. Мазепи, який допоміг цареві утвердитися на престолі, тривала поти, поки український гетьман допомагав цареві у перебудові відсталих Московських земель, але коли мова зайшла про підтримку України, то отримав від царя відмову. Про ці факти російська історія наполегливо замовчує. Створивши яскравий міф про Полтавську битву, російська історіографія зображає боротьбу гетьмана за українську незалежність проявом ганебної зради, а самого І. Мазепу підступним негідником. Завдяки російській політиці, літературним образам, неправдивим історичним описам І. Мазепа на цілі століття так і залишився з цим тавром, незважаючи на свій внесок в розбудову української державності, її економіки і культури. Принагідно зауважити, що в православній церкві Московського патріархату його і досі піддають анафемі. Доля І. Мазепи не поодинокі. Як Російська імперія свого часу, так і Радянська держава присікали будь-які прояви українства та створювали жорсткі умови для існування української мови, культури, звичаїв тощо. У боротьбі проти нашого народу вони використовували найдієвіший інструмент – знищення національної еліти. Значні зусилля докладалися для того, щоб перетворити на манкуртів і використати українців не тільки для зміцнення російської державності, але і її науки, культури, мистецтва і т. д. З іншого боку, поширювалися ідеологеми про спільні історичні корені, «братній» російський народ, дружбу і взаємну вигоду між народами. Насправді ж ці наративи прикривали загарбницькі цілі росіян щодо України та були направлені на те, щоб розвинути в українського народу «комплекс меншовартості», переконання про безперспективність самостійного шляху, необхідність об'єднання під егідою Росії. На всіх рівнях поширювалася опінія про те, як престижно бути росіянином та знати російську мову, її велику літературу, культуру тощо. Тих, хто намагався протистояти такій політиці, було вивезено у Сибір та знищено у таборах. Ряд видатних українських постатей і борців за незалежність практично зникли з поля нашої історії, а їх погляди та діяльність або замовчувалися, або перекручувалися і спотворювалися. З багатьох із них російська пропаганда створила ряд необхідних їй для критики і поширення своєї ідеології ворогів. В результаті цього й досі трапляються парадоксальні випадки, коли людина (а іноді це навіть відомі політики) нічого не знаючи про життя і діяльність того чи іншого українського діяча, називає його злочинцем. Небагато українців сьогодні можуть дати справедливую оцінку ролі В. Винниченка, М. Грушевського, І. Огієнка, А. Шептицького, С.

Бандери, Є. Коновальця і ін.. Відтак не дивно, що донедавна Росія мала велику підтримку у східних областях України, а її розрахунок на швидке захоплення наших територій не такий вже і алогічний. Таким чином, можемо говорити про методичну, цілеспрямовану роботу з боку північного сусіда, направлену на тотальне знищення не лише проявів українства, але і самого українського народу як етнічної одиниці та нації, стирання національної пам'яті та свідомості.

У цьому контексті видаються вельми цікавими роботи одного з російських філософів-емігрантів першої половини ХХ ст. Г. Федотова. У статті «Чи буде існувати Росія» (1929 р.) він спробував проаналізувати тогочасні події в Росії і знайти шляхи відновлення її національної могутності. Ця праця важлива для нас тим, що в ній багато уваги відводиться власне відношенню до України. По-перше, автор вважає причиною революції в Росії не кризу влади, а кризу національної свідомості, що, на його думку, дуже небезпечно для самого факту її існування. Про це свідчить той факт, що на третьому році першої світової війни народ, втративши сили й терпіння, відмовився захищати Росію. Другим моментом, що вкрай хвилює автора статті, є розчинення назви Росія в аббревіатурі СРСР і зміцнення національної свідомості окремих народів в межах Радянської держави, що загрожує сепаратизмом та несе небезпеку самому національному буттю великоросів. Чи не найважливішу роль серед таких відіграють українці, «які рвуться до незалежності» [3]. Самі ж росіяни втрачають позиції передовсім тому, що в них питання суспільної справедливості переважає питання сенсу національного життя та національної ідеї. Відповідно, з одного боку, слід проводити роботу, присвячену зростанню національної свідомості великоросів, а з іншого, робити все можливе, щоб не допустити зростання національної свідомості народів, які входять до складу наддержави. Найболючішою проблемою Г. Федотов вважає пряму ненависть до великоросів з боку «наших кровних братів – малоросів, або українців» [3]. Щоб виправити ситуацію та не допустити виходу України з-під опіки Москви, треба не дати можливості їй зблизитися з Польщею, а головне, «не тільки втримати Україну в тілі Росії, але й вмістити українську культуру в культуру російську. Ми присутні при швидкому і надзвичайно небезпечному для нас процесі: зародженні нової української національної свідомості, по-суті нової нації... Вбити її неможливо, але можна працювати над тим, щоб її самосвідомість утверджувала себе як особливу форму російської самосвідомості» [3]. Для цього автор пропонує визнавати і вважати своїми пам'ятки Київської Русі, літописи, мозаїки храмів, культуру українського

бароко, Київську Академію, найбільш визнаних письменників (як от М. Гоголь, Т. Шевченко і ін.) та митців, використовувати православну віру для посилення відчуття братства. Що можна сказати з приводу таких порад? Історичний екскурс у російсько-українські взаємини демонстративно показує, що Росія саме тим і займалась впродовж 368 років після Переяславської угоди, намагаючись стерти національні особливості українського народу, привласнити його історію, культуру, мистецтво тощо. Радянська Росія, на додаток, здійснювала непоодинокі спроби знищити його фізично шляхом голодоморів, репресій, переселень. Сучасна російська армія, застосовуючи тактику випаленої землі, мстить українцям за їх усвідомлення своєї окремішності і прагнення будувати самостійну державу, побудовану на цінностях, відмінних від російських. Однак всі ці заходи виявились безсилими. Агресія Росії показала, наскільки глибоким є усвідомлення національної приналежності нашого народу, патріотизм і переконання у своїй правоті. Сьогодні, очевидно, історія надає нам ще одну рідкісну можливість утвердитися на власних вироблених віками цінностях і посісти належне місце серед інших європейських народів.

Національна свідомість означає наявність у кожного, хто відчуває свою приналежність до нації, відчуття єдиного фізичного та духовного простору, єдності релігійного почуття, мови, традицій, спрямування культури та громадського життя, знання справжньої історичної долі народу, його національних героїв і будівничих, святих і геніїв, всього того, що створює національний образ світу. Поглиблення її в результаті змінить погляд на українців з боку інших народів та дозволить розглядати українську націю як повноцінний суб'єкт культурного, історичного і політичного поступу. Суб'єктом творення національної культури і свідомості завжди була і залишається інтелігенція. В сучасну епоху її функції значною мірою виконують інтелектуали. Отож на них сьогодні лежить відповідальність за виконання завдання величезної ваги: докласти всіх зусиль, аби з одного боку, спростувати міф про велику російську духовність, пацифізм і безкорисливість «братнього народу» та показати його справжню сутність, а з іншого, сприяти консолідації українства на єдиних національно-культурних засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк, 1999. 728 с.
2. Федотов Г. П. Будет ли существовать Россия? / Федотов Г. П. Судьба и грехи России: избр. ст. Москва : ДАРЪ, 2005.

https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Fedotov/sudba-i-grehi-rossii/9 Дата звернення 4.05.2022.

3. Шевченко Т. твори в 5-ти т. Т. 1. Київ : Дніпро, 1984. 351 с.

Наталія ГРИГОРУК

*кандидат історичних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
hryhorukn@tnpu.edu.ua*

ЦІННОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Новітні комунікативні проекти змін з урахуванням європейських орієнтирів постають на порядку денному аксіології як науки про цінності.

Сьогодні важливо досліджувати наші національні цінності, які формуються і реалізуються засобами комунікації на основі загальносвітових та європейських норм.

На сучасному етапі функціонування європейського суспільства відбуваються спади культури, девальвація цінностей, екології, гідності, справедливості, свободи і рівності в окремих країнах. Комунікація в українському суспільстві зазнає змін під впливом масовими, персоналізованими і транскордонними технологіями. В окремих випадках національні цінності девальвуються, «зобов'язання» ігноруються, міжнародні норми безкарно порушуються, а «закон» інколи використовується як юридична технологія.

Суперечності, підсилені політичними технологіями, які населення України запозичує без належної аналітики, створюють глибинні ментально ворожі прецеденти. Криза моральності національних видозмін проблемна і ще досі не позбавлена традицій минулого. У національній культурі з'являються нові виклики нетрадиційної культури, набуває поширення взаємонерозуміння, насаджуються ідеї які впливають на сповідування чужих пріоритетів.

Будь яка сфера життєдіяльності суспільства для аналітиків – чи то екологічні проблеми, чи правові, чи воєнні – всі вони пов'язані із сутністю людських цінностей. У комунікації або наявні національно духовні цінності, або відсутні.

Швидке зростання інформаційних технологій наприкінці ХХ ст. зумовило формування умов створення технологій, в яких комунікація та передача інформації почали відігравати першочергову роль. Даний процес